

KAREL ROZUM

12. 8. 1856 – 26. 3. 1933

Český historik, etnograf a folklorista Karel Rozum se narodil 12. srpna 1856 v zámožné české rodině. Jeho rodným domem byl dvoupatrový renesanční dům, situovaný v samém středu Českých Budějovic. Tento dům patřil dědovi Matěji Rozumovi, který vlastnil ještě další dům v Českých Budějovicích a hospodářský dvůr na předměstí. Otec Karel, národně uvědomělý právník, byl zaměstnán u tamního C. k. finančního komisařství. Maminka Terezie pocházela ze Soběslavi.

Karel Rozum vyrůstal ve vlastenecky smýšlející rodině. To se odrazilo také v tom, že rodiče poslali malého Karla a jeho dvě sestry k dědečkovi a babičce Buzkovým do Soběslavi, aby tam chodili do české obecné školy a nemuseli navštěvovat německou školu v Českých Budějovicích. V Soběslavi se Rozum důvěrně sblížil s lidovým prostředím, neboť rodina dědečka Buzka, českobudějovického mydláře, byla staročesky orientovaná. Udržovaly se zde staročeské lidové zvyky, hrálo se lidové divadlo, zpívaly se lidové a vlastenecké písně. To vše se vrylo hluboko do duše malého Karla a zanechalo v něm odkaz vlastenectví, i když dále prošel již jen německými školami. K Soběslavi nakonec přilnul natolik, že se později v dospělosti stal spolupracovníkem soběslavského muzea (založeného v roce 1897). Do muzejního časopisu *Staré i nové zvěsti ze Soběslavě a okolí* přispíval zápisy lidových písní ze soběslavských Blat.

Ze Soběslavi se Karel Rozum vrátil do rodných Českých Budějovic, aby úspěšně vystudoval německé gymnázium. Odtud jeho cesta vedla do Vídně na polytechniku, kde v letech 1874-1879 vystudoval matematiku a deskriptivní geometrii a současně získal aprobaci středoškolského profesora pro tyto obory. V roce 1875 začal Rozum paralelně studovat na vídeňské uměleckoprůmyslové škole. Zde absolvoval kreslířskou a malířskou speciálku a kurs pro učitele kreslení na středních školách, po jehož absolutoriu získal aprobaci i pro výuku kreslení. Uměleckoprůmyslová škola byla

v letech 1875-1879 vedena prof. Ferdinandem Laufbergerem, který patřil k hlavním představitelům vídeňského historismu. Karel Rozum se díky němu naučil precizní kresbě, což později využil jak ve svém zaměstnání, tak v národopisné dokumentaci.

Po skončení vysokoškolských studií učil Rozum téměř čtrnáct let jako suplent na řadě českých i německých středních škol v Čechách a na Moravě. Při svých pobytech v různých městech se dále vzdělával. Za svého suplování na německé průmyslové škole v Liberci se seznámil s turnovským malířem Janem Prouskem a ten ho naučil poznávat a dokumentovat hodnoty lidové architektury. Na brněnské technice získal Rozum aprobaci pro výuku matematiky, deskriptivní geometrie a kreslení pro školy s českým vyučovacím jazykem. Během svého působení na smíchovském reálném gymnáziu vystudoval kurs modelování na uměleckoprůmyslové škole u prof. J. V. Myslbeka.

Nejvýznamnějším se však pro Karla Rozuma stalo suplování na klatovském reálném gymnáziu, kde působil v letech 1891-1893. Zde se seznámil se zakladatelem klatovského muzea dr. Karlem Hostašem, advokátem a ředitelem městské spořitelny. Hostaš Rozuma zasvětil do muzejní práce, seznámil ho se základy archeologického a národopisného výzkumu a dokumentační i sběratelskou praxí. Rozum se posléze stal spolupracovníkem klatovského muzea. Svůj národopisný výzkum na Klatovsku však nestačil dokončit, neboť v létě 1893 byl jmenován profesorem kreslení a deskriptivní geometrie na gymnáziu v Roudnici nad Labem. Mezi Rozumem a Hostašem však vzniklo pevné přátelské pouto, které jim vydrželo až do konce života. Karel Rozum se pak často o prázdninách vracel do Klatov a ve svém výzkumu pokračoval.

V Roudnici se na podzim roku 1893 stal Karel Rozum skutečným učitelem místního reálného gymnázia a učil zde až do svého penzionování v roce 1911. Podřipský kraj si Karel Rozum zamiloval a usadil se zde natrvalo. Na Podřipsku poznal i svou budoucí ženu Annu, roz. Bauerovou. Anna pocházela ze selského rodu z Kozince u Kralup nad Vltavou a Karlu Rozumovi se stala nevyčerpatelnou informátorkou v řadě lidových zvyků, přísloví, úsloví, písní a pořekadel, zejména z folklórního bohatství dolního Povltaví. Dne 20. 10. 1899 se Anně a Karlu Rozumovým narodila dcera Lubava.

Karel Rozum se záhy po svém příchodu do Roudnice zapojil do sběratelské práce ve zdejším okresním odboru Národopisné výstavy československé. Jeho zásluhou byla o Vánocích 1894 v roudnickém gymnáziu uskutečněna okresní národopisná

výstava, z níž byla vybrána kolekce reprezentující Podřipsko na celonárodní Národopisné výstavě československé v Praze v roce 1895. Velké množství sebraných předmětů, a jejich částečné navrácení zpět do Roudnice po ukončení Národopisné výstavy, následně urychlilo přípravy k založení Podřipského muzea, o něž usiloval již na počátku 70. let 19. století zemský poslanec a starosta města Roudnice Ervín Špindler. Dne 12. července 1900 bylo na poradní schůzi svolané starostou E. Špindlerem usneseno založit muzejní spolek. Oficiální název „Podřipské muzeum“ byl potvrzen 17. listopadu 1900 C. k. místodržitelstvím. Karel Rozum se stal hlavním kustodem sbírek a od roku 1910 jediným a hlavním tvůrcem muzea. V čele muzea stál až do roku 1933. Po jeho smrti obdrželo muzeum čestný název „Podřipské muzeum Karla Rozuma“.

Podřipské muzeum se pro Karla Rozuma stalo životní náplní. Jeho zaměření orientoval na archeologii, historii a etnografii regionu. Hlavní doménou muzea se přitom stala slovanská archeologie a národopis. Zpočátku mělo Podřipské muzeum k dispozici jen jednu místnost na radnici. Po roce 1905 přibyla ještě další místnost a přilehlá část chodby. V dobách největšího rozkvětu čítaly muzejní sbírky kolem 6000 položek. Kromě archeologických nálezů disponovalo muzeum národopisnou sbírkou, knihovnou, archiváliemi a velkou kolekcí numismatickou, čítající okolo 4000 kusů mincí. V polovině 30. let bylo muzeum sloučeno s galerií A. Švagrovského.

Jako etnograf a folklorista se Rozum koncentroval na Podřipsko, neboť zde žil a mohl snadno za sběry do terénu. Mezi svými žáky si vychoval řadu pomocníků pro muzejní a vlastivědnou práci. Ti ho informovali o místních památkách, pověstech, zvycích, obyčejích a pověrách. Informovali ho nejen o jevech, které sami znali, ale zaznamenávali a předávali mu i písemná sdělení a kresby od občanů ve svém bydlišti. Karel Rozum se zajímal především o archeologii, dějiny Podřipska, etnografii a folkloristiku. Brzy se vypracoval na předního znalce českého zvykosloví a národopisu Roudnicka. Ze svých bohatých národopisných sběrů publikoval jen malou část. Většina zůstala nezpracována ve formě zápisů ze sběrů, přípravného materiálu k článkům a celé řady skic a kreseb.

V rámci folkloristiky se Rozum soustředil především na zvyky v údobí od adventu až do masopustu, kde mohl nalézt spoustu pitoreskních figur. Při jejich dokumentaci uplatňoval jak své kreslířské schopnosti, tak svůj smysl pro dokumentárně

přesný záznam. Některé z těchto figur už vymizely a zůstaly jen v povědomí pamětníků. Rozuma upoutaly především peruchty a brúny, dále už ojedinělý zjev obchůzky ambrože, archaické formy mikulášů a barbor a obchůzka lucek. Okrajově si všímal výročních zvyků jara, léta a podzimu, jako bylo například stavění máje, Letnice, dožínky, doušky a Dušičky.

Některé ze svých sběrů Rozum i publikoval. Stal se častým příspěvovatelem do časopisu *Český lid*, který v roce 1892 založil jeho přítel, přední český historik a národopisec Čeněk Zíbrt. „*Ambrož přistrojený se objeví za soumraku u kostela a děti hrdinsky na něj pokřikují. Občas upustí Ambrož nějakou cukrovinku a tím přiláká děti ku sbírání. Vtom se za nimi s koštětem pustí a honí je,*“ popisuje ve svých příspěvcích Karel Rozum. Pro Podřipský kraj byl však zcela typický jiný obyčej – obchůzka perucht. Takto jej Rozum zaznamenal: „*Na Štědrý den zvečera chodí peruchty po staveních strašit děti. Zašlehají metlou na dveře a vstupují do domu. Ve Straškově též zavěsí některé osobě zvoneček a té se pak ostatní smějí. Peruchty nerozdávají dárky, pouze straší a trestají nestřídmost. První peruchta má tváře načerněny uhlím nebo sazemí, druhá zase nabíleny moukou a hlavu si ováže větším ubrusem.*“

Rozum se zabýval také regionální historií Podřipska. Regionálně historických prací však zanechal poskrovnu. Jsou to vesměs drobné články a kresby na stránkách Podřipského musejníku, které zde byly uveřejněny v letech 1904-1909. Převažují kresby doprovázené stručným textem, popřípadě jen popiskami. Ve 20. letech a počátkem 30. let 20. století publikoval i v učitelském Vlastivědném sborníku.

V Podřipském musejníku Rozum popsal mimo jiné i několik památek z historie Roudnice nad Labem. Byly to jednak středověké kachle ze sbírek roudnického muzea, jednak pečeti a pečetidla města Roudnice nad Labem ze 16.-17. století. Posléze zde překreslil iluminaci zasedání městské rady z roudnické knihy trhové z roku 1599. Překreslil též několik pohledů na Roudnici a zachytil několik zmizelých památek. Mimo to věnoval pozornost pomístním a traťovým jménům na Roudnicku, roudnickému cechu pekařů a perníkářů, dějinám roudnických domů a jejich majitelů v 17. až 1. polovině 19. století. Jeho hlavním přínosem je však *Bibliografie města Roudnice nad Labem*, zpracovaná v roce 1910. Bibliografii mělo původně vydat roudnické muzeum za finanční pomoci města, avšak k tomu nedošlo a dílo zůstalo v rukopise.

Rozumovu pozornost etnografa upoutalo i lidové obřadní pečivo a lidová architektura, již se věnoval již v 90. letech. Dotkl se i tematiky lidových krojů a dalších projevů lidové kultury, jako jsou například lidové léčitelské knížky. Zajímal se také o lidovou a pololidovou píseň a snažil se o její uchování. Vzniklo tak dílo, na němž Rozum pracoval ke konci svého života. K edici připravil reprezentativní výběr českých lidových a pololidových písní a jejich variant spolu s notovým zápisem. Sběry pocházejí z let 1900-1932 a zachycují především celou řadu lidových písní z Podřipska. Sbírnka, která obsahuje přes 700 zápisů s notací a rejstříkem incipitů, zůstala však jen v rukopise. Mimo to se Rozum věnoval též drobným folkloristickým útvarům, jako byly např. přísloví, úsloví, hádanky, pořekadla a podobně.

Karel Rozum se zajímal také o jiné regiony. Sběry rozšiřoval zejména v jižních (Doudlebsko, Vodňansko, Soběslavsko) a jihozápadních Čechách (Klatovsko, Chodsko), ale i v některých středočeských regionech (Sedlčansko, Podbrdsko, dolní Posázaví, střední Polabí aj.), dále v severovýchodních (Náchodsko, Podkrkonoší, Turnovsko), severních a severozápadních Čechách (Českokubsko, Mostecko). Zaměřil se zčásti i na Moravu a na Slovensko, zaujala ho dokonce i Dalmácie. Též úzce spolupracoval s Národopisným muzeem v Praze, kde v roce 1908 pomáhal vytvořit expozici českého zvykosloví. Svou pozornost rozšířil i na spolupráci s nově založeným českým muzejním spolkem v Litoměřicích, jehož se stal členem. Též aktivně pracoval v českém menšinovém hnutí, především v České besedě v Litoměřicích a ve zdejším odboru Národní jednoty severočeské.

Karel Rozum zemřel v plné životní aktivitě. Dne 26. března 1933 se spolu se svými přáteli zúčastnil valné hromady místního odboru Národní jednoty severočeské v Polepech a při návratu, na cestě z Polep do Chodoun, byl stížen srdečním infarktem. Podřipsko tak ztratilo výraznou postavu svého kulturního života. Doklady o Rozumově rozsáhlé a neúnavné vědecké práci podává jeho písemná pozůstalost, deponovaná celkem na třech odborných pracovištích: v archivu národopisného oddělení Historického muzea Národního muzea v Praze, ve Státním okresním archivu Litoměřice v Lovosicích a v Podřipském muzeu v Roudnici nad Labem.